

פרשת ויחי

פלפול בפרשה מתי חייבים בכבוד האח הגדול

שמעון ולוי אחים (בראשית מט' ה') כותב רש"י שהפירוש למילה אחים הכוונה אחים הכוונה שהיו בעצה אחת גם בשכם וגם במכירת יוסף רק מקשה רש"י שבמכירת יוסף לכאורה השתתפו עוד אחים וע"ז מבאר רש"י שראובן ויהודה לא רצו למכור את יוסף, בני השפחות לא שנאו את יוסף ויששכר וזבולון לא דיברו בפני שמעון ולוי שהם אחיהם הגדולים ומכאן רואים שיששכר וזבולון כיבדו את אחיהם הגדולים

דין כיבוד האח הגדול נלמד מייחור מהאות "ו" של כבד את אביך ואת אמך.

הגמרא בכתובות קג. מספרת שרבי ביקש מבניו שיכבדו את אשתו לאחר מותו ומקשה הגמרא שזהו דין דאורייתא ורבי לא צריך לצוות את בניו על זה ומתרצת הגמרא שאשתו של רבי לא הייתה אם בניו אלא יש לה מעמד של אשת אב ולכן רבי ביקש שיכבדו אותה ומקשה הגמרא שגם אשת אב הוי מצווה מהתורה מפני שכתוב כבד את אביך ודורשת הגמרא את לרבות את אשת האב ומתרצת הגמרא שחובת כיבוד אשת אב היא דווקא כאשר האב חי אבל לאחר מותו אין מצווה לכבד את אשת האב ולכן רבי ביקש מבניו שיכבדו את אשתו גם לאחר מותו ומוסיפה הגמרא שמהפסוק כבד את אביך נלמד דין נוסף שיש מצווה לכבד את האח הגדול ודין זה נלמד מהייחור של האו "ו" במילה ואת אמך.

מחלוקת הכסף משנה והמנחת חינוך מהי כוונת הרמב"ם שחיוב כבוד האח הגדול הוא מדברי סופרים

הרמב"ם בפרק ו' מהלכות ממרים הלכה טו' פוסק שחייב אדם לכבד את אשת אביו אפילו שאינה אימו ואת בעל אימו למרות שאיננו אביו ומוסיף הרמב"ם שמדברי סופרים חייב האדם לכבד את אחיו הגדול. מסביר הכסף משנה שמקור דברי הרמב"ם הם מהגמרא כתובות קג. אבל יש הבדל בין דין כיבוד אשת אב לדין כיבוד אחיו הגדול. כבוד אשת האב הוי מדאורייתא וכבוד האח הגדול כיון שהוא נלמד מהדרשה של ה"ו" המיותרת הוי רק מדברי סופרים. אבל המנחת חינוך במצווה לג כותב שמצוות כבוד האח הגדול הוי מדאורייתא בדיוק כמו חיוב כבוד אשת האב ורק הרמב"ם קורא לכבוד אחיו הגדול דברי סופרים מפני שנלמד מדרשה אבל החיוב הוא מדאורייתא ועיין שם שמוכיח את דבריו.

מתוך מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן בדין כבוד אחיו הגדול ניתן ללמוד את גדר הדין

א. מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן האם חייב בכבוד האח הגדול אחרי מות אביו ואמו

האחרונים מדייקים מדברי הרמב"ם שחובת כיבוד אחיו הגדול היא גם לאחר מות ההורים והאחרונים מדייקים זאת מפני שהרמב"ם מחלק את פסק הגמרא כתובות קג. לשניים בהתחלה פוסק הרמב"ם את חיוב כבוד אשת האב רק בחיי האב ואח"כ מוסיף הרמב"ם את חיוב כבוד אחיו הגדול ללא חילוק בין זמן חיי ההורים לאחר חיי ההורים ומכך משמע שכבוד אחיו הגדול הוא חיוב תמידי. הרמב"ן בספר המצוות שורש ב' כתב שחיוב כבוד האח הגדול הוי רק בחיי האב והאמא

ב. מחלוקת האחרונים האם אחיו הגדול הוא דווקא הבכור או כל אח שגדול ממנו

החתם סופר בחו"מ ח"ב סימן כט' מביא את דברי הרמב"ן בספר המצוות שורש ב' שמשמעות אחיו הגדול היא כל מי שגדול ממנו ולא דווקא אחיו הבכור ולכן פוסק החת"ס שצריך לכבד גם אחים גדולים מהאבא וגם אחים גדולים מהאמא ומוסיף החיד"א בברכי יוסף שיש חיוב לכבד גם את אחותו הגדולה והסברא בזה היא כי כיבוד אחיו הגדול נובע ממצוות כיבוד אב ואם ולהורים יש נחת רוח כאשר ילדיהם הקטנים מכבדים את הגדולים וממילא חיוב הכיבוד חל על כל מי שגדול ממנו וגם על אחותו הגדולה. המהר"י חגיז בהלכות קטנות ח"א סימן קכג' והשבות יעקב ח"א סימן עו' והבית לחם יהודה על השו"ע יו"ד סי' רמ' סעיף כב' פוסקים שאחיו הגדול הכוונה לגדול ביותר והסברא היא מפני שהגדול ביותר קם תחת אביו והתורה מחייבת כיבוד למי שהוא כמו האבא.

פרשת ויחי

ג. מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן האם כבוד אחיו הגדול הוי מצווה חדשה או מסתעפת ממצוות כיבוד אב ואם

כפי שכבר הובא לעיל הרמב"ן כותב במפורש שכבוד אחיו הגדול הוא חלק ממצוות כיבוד אב ואם. אבל בדברי הרמב"ם מדייקים האחרונים שמצוות כיבוד אחיו הגדול היא מצווה חדשה. הרמב"ם בפ"ו ממרים הלכ' טו' כותב שחייב אדם לכבד את אחיו הגדול מדברי סופרים ככבוד אביו ומדייקים האחרונים שמזה שהרמב"ם הוסיף בסוף ההלכה את המילים ככבוד אביו משמע שהרמב"ם נותן את הגדר למצוות כיבוד אחיו הגדול והיא נחשבת כמו כיבוד אב והמשמעות היא שכמו שכיבוד אב היא מצווה עצמאית כך כבוד אחיו הגדול היא מצווה עצמאית

למסקנת הדברים: על פי שלושת המחלוקות ניתן להבין את גדר דין כבוד אחיו הגדול

א. הרמב"ם סובר שכבוד אחיו הגדול הוי מצווה חדשה כפי שדייקו האחרונים בדברי הרמב"ם והסברא היא ע"פ דברי המהר"י חגיז והשבות יעקב שהובאו קודם שהחיוב קאי רק על האח הבכור שהוא קם תחת אביו ומתחדשת מצווה של כיבוד ממשיך האבא. ולכן מובן מאוד מדוע המצווה מחוייבת גם לאחר מות האב והאם כי היא מצוות חדשה

ב. הרמב"ן סובר כי מצוות כבוד אחיו הגדול היא מסתעפת ממצוות כיבוד אב ואם והסברא היא שלהורים יש נחת רוח שילדיהם הקטנים מכבדים את הגדולים ולכן חובת הכיבוד חלה על כל מי שגדול ממנו וגם על אחותו וממילא המצווה מחויבת רק כאשר האבא והאמא חיים אבל לאחר מותם כמו שאין מצווה לכבד את ההורים ע"י שמאכיל ומשקה מלביש ומכסה כדברי הגמרא בקידושין כך גם אין מצווה לכבד את ההורים ג בדרך של כיבוד האחים שגדולים ממנו.

מקור: שיעורו של הרב יהודה שטרן